

NOVĚ PROHLÁŠENÉ NEMOVITÉ KULTURNÍ PAMÁTKY NA ÚZEMÍ HL. M. PRAHY V ROCE 2021

Budova Ministerstva zemědělství, čp. 65, Praha 1-Nové Město, Těšnov 17, Klimentská 29, Stárkova 6, nábreží Ludvíka Svobody 14

Budova Ministerstva zemědělství náleží do skupiny ministerských objektů nově postavených po roce 1918 na území hlavního města. Reprezentativní, symetricky a klasicky přísná architektura je dílem architekta Františka Roitha, který původní projekt z roku 1925 upravoval až do definitivní varianty z roku 1928 (ač soutěž na budovu byla vypsána již v roce 1922). Základní kámen, dodnes viditelný v suterénu budovy, byl osazen 18. května 1928. Budova je umístěna při nábreží, kolmo posazena směrem k řece (resp. k těšnovskému tunelu), hlavním průčelím směřující k magistrále a do prostoru Těšnova (tzn. původně k dnes zaniklému Denisovu nádraží).

Budova představuje realizaci v duchu moderního klasicismu, se záměrně historizujícími atributy, avšak s ryze moderními detaily (vnitřní fasády nádvoří s keramickým obkladem, prvky vnitřního zařízení, svítidla aj.). Roithova schopnost použití jednoduchých a čistých architektonických detailů přitom vychází

z wagnerovské estetiky, kterou architekt poznal za svého působení v tzv. Wagnerschule ve Vídni. Stavba byla navržena v duchu komplexního uměleckého díla, tzv. Gesamtkunstwerku. Vynikající znalost výtvarných vlastností stavebních materiálů (kámen, dřevo, sklo, kov) umožnila Roithovi dosáhnout jednoduše a účelně výtvarného účinku, a to promyšlenou kombinací barev, struktur, hmot a forem, které volil pro jednotlivé stavební i interiérové uměleckořemeslné prvky. Jeho dílem byly i nábytkové soustavy nebo soupravy svítidel blízké se až k funkcionalistickým formám. Z dalších výtvarných umělců na stavbě působili např. sochaři Karel Štipl a Jaroslav Brůha (alegorické sochy zemědělských prací na průčelí), Vojtěch Sucharda (reliéfy, dřevorezby) nebo V. Karel (vitraje). Za pozornost stojí zejména vstupní

Obr. 1. Praha 1-Nové Město, čp. 65, budova Ministerstva zemědělství. Hlavní průčelí (foto M. Kracík, 2017).

Obr. 2. Praha 1-Nové Město, čp. 65, budova Ministerstva zemědělství. Hlavní schodiště (foto M. Kracík, 2017).

hala s vitrajovými okny, velký přednáškový sál v podkroví a k němu vedoucí točité schodiště s elegantní křivkou. Dobou i zadavatelem požadovaná solidnost byla vyjádřena použitím žulových obkladů i jejich vynikajícím řemeslným zpracováním. Přehledný půdorys se přitom vyznačuje cennou jednoduchostí pro snadnou orientaci návštěvníků.

Mladý československý stát podnikl výstavbu nových budov pro nově ustavené centralizované státní instituce, pro něž současně hledal slohový jazyk. Jazyk, kterým by zdůraznil svou odlišnost od předešlého období panující monarchie. Je přirozené a zákonité, že jako inspirační zdroj řady budov, sloužících novému státu, byl často zvolen moderní klasicismus s jeho reprezentativním tvaroslovím čerpajícím z antiky – kolébky demokracie. Sídlo Ministerstva zemědělství

představuje pouze jednu z několika ministerských budov, které byly nově postaveny po vzniku samostatného státu. Na vltavském nábřeží tak vznikly dva nové administrativní komplexy, ministerský areál pod Emauzy od Bohumila Hübschmanna (dnešní Ministerstvo zdravotnictví a Ministerstvo práce a sociálních věcí) a ministerský areál v Petřské čtvrti.

Regulace Petřské čtvrti s programem tří ministerstev byla společným vítězným soutěžním návrhem architektů Antonína Engela a Bohumila Hübschmanna z počátku století, avšak dnes představuje jen torzo původní koncepce. Architekt Engel posléze projektoval budovu Ministerstva železnic (dnešní Ministerstvo dopravy), architekt Hübschmann budovu Ministerstva veřejných prací, to však nebylo zrealizováno. V těsné blízkosti Roithovy budovy Ministerstva zemědělství, avšak podélně s nábřežím, je situováno zmíněné Ministerstvo železnic (dnes Ministerstvo dopravy), monumentální symetrická budova s charakteristickou prosklenou kupolí podle projektu Antonína Engela, vystavěná v letech 1927–1931. Třetí zrealizované ministerstvo je situováno o něco dále, v sousedství Anežského kláštera. Jedná se o budovu Ministerstva průmyslu a obchodu, projektovanou tentokrát dalším architektem zvučného jména, Josefem Fantou, v pozdním novoklasicistním stylu se secesními prvky v letech 1925–1928.

Návrh na prohlášení budovy Ministerstva zemědělství za kulturní památku byl podán v rámci vyhodnocení významných, dosud neprohlášených ministerských a jiných veřejných budov v Praze, vytipovaných v souvislosti se 100. výročí vzniku ČSR 1918–2018, neboť tuto historickou stopu dějin naší státnosti reprezentuje velmi kvalitně a důstojně.

Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Praze, podal návrh na prohlášení za kulturní památku v roce 2017. Budova Ministerstva zemědělství byla prohlášena za kulturní památku rozhodnutím Ministerstva kultury ze dne 12. 11. 2021 (nabylo právní moci 1. 12. 2021) a zapsána do Ústředního seznamu kulturních památek (ÚSKP) pod rejstříkovým číslem (r. č.) 106795 (obr. 1, 2).

Nová scéna Národního divadla, čp. 225, 1393, 1435, Praha 1-Nové Město, Národní 4, 6, Ostrovní 1, 3, Divadelní 2, náměstí Václava Havla

První záměry na dostavbu Národního divadla se datují k roku 1922, kdy byla vypsaná soutěž na nové české divadlo v Praze s cílem vyhledat vhodnou lokalitu. Jedním z uvažovaných míst byl i prostor mezi historickou budovou divadla a klášterem sv. Voršily, kde stávaly tzv. Kaurovy domy. K jejich demolici došlo hned po první veřejné soutěži na dostavbu, která se konala v letech 1958–1959. Soutěž však nepřinesla výsledky, a proto byla vypsaná druhá roku 1962. V roce 1964 proběhlo druhé kolo za účasti osmi vybraných kolektivů, ze kterého vítězně vzešel tým Bohuslava Fuchse ze Státního ústavu pro rekonstrukce památkových měst a objektů (SÚRPMO). Na projektu proskleného křídla do Národní třídy, provozní budovy při Ostrovní ulici a krajinářsky řešené piazzetty kolektiv pracoval až do architektovy smrti v roce 1973. Autorská práva byla poté převedena na SÚRPMO

Obr. 3. Praha 1-Nové Město, čp. 225, 1393, 1435, Nová scéna Národního divadla. Pohled z Národní třídy (foto M. Kracík, 2014).

a převzetím projektu dostavby byl pověřen tým Pavla Kupky, který tvořili Jana Hrdličková, Bohumil Blažek, Markéta Lierová a Ivo Loos. Zároveň byla zahájena rekonstrukce historické budovy pod vedením Zdeňka Vávry, která si vyžádala umístění technického zařízení v nových budovách. S tím Fuchsův projekt nepočítal, a tak byla k roku 1974 vytvořena nová objemová studie. Kompozice tří budov kolem piazzetty při zadním průčelí historické budovy divadla: budova se společenským sálem a galerií při Národní třídě, provozní budova při Ostrovní ulici a restaurační budova mezi piazzettou a zahradou Voršilského kláštera. Pětipodlažní podzemní základna pod komplexem ukrývá garáže, sklady a technologické zázemí. Budovy svým zkosením vrchních partií reagují na tvar historické budovy divadla. Žulový parter budov je volně průchozí mezi mohutnými pilíři, propojený

Obr. 4. Praha 1–Nové Město, čp. 225, 1393, 1435, Nová scéna Národního divadla. Pohled z piazzetty na provozní budovu (foto M. Kracík, 2014).

s piazzettou a původně i s nově upravenou zahradou Voršilského kláštera. Stavba probíhala od roku 1977 a byla dokončena ke stému výročí Národního divadla 18. 11. 1983. V průběhu realizace roku 1980 však vyšlo najevo, že SÚRPMO nemá kapacity vyprojektovat budovy v požadovaném termínu, a tak byl ke spolupráci přizván Projektový ústav Výstavby hl. m. Prahy (PÚ VHMP). Zároveň vzni-

kl požadavek na změnu funkce hlavní budovy, kde mělo vzniknout nové divadlo a scéna pro Laternu Magiku. Po snahách Pavla Kupky a Zdeňka Kuny prosadit své návrhy byl roku 1981 vypracován projekt budovy Nové scény pověřen Karel Prager. Hmotovým pojetím navázal na Kupkův koncept, ale na rozdíl od fasád s konvenčnějším zasklením v kovových profilech Prager vytvořil zcela unikátní formu ze skleněných „obrazovek“ ve spolupráci s Jaroslavou Brychtovou a Stanislavem Libenským. Pro východní část s foyery pak zvolil skleněnou terčovou fasádu. V interiéru Nové scény se dominantně uplatňuje kubánský hadec (serpentinit). Čtyřpodlažní foyer propojuje točité schodiště, v jehož zrcadle visí monumentální skleněná plastika Pavla Hlavy a Jaroslava Štursy. Celý areál obsahuje pestrou škálu uměleckých děl.

Areál dostavy Národního divadla je výsledkem úspěšných snah o rozšíření kulturní instituce mimořádného významu s důrazem na kultivovaný, reprezentativní a soudobý výraz. Mnohaleté hledání výrazu a uspořádání hmot řadou architektů vyústilo v promyšlené řešení s dobrou přístupností, vazbou na okolí a respektem k historickému prostředí. Došlo zde k průniku vizí dvou výrazných osobností architektury: předního památkového architekta Pavla Kupky a vizionáře Karla Pragera. Národní divadlo tak získalo 100 let po svém vzniku další hodnotnou vrstvu. Dostavba tvoří celek mimořádné úrovně a patří k nejvýznamnějším architektonickým počínům na území Pražské památkové rezervace v celém poválečném období. Hodnocení díla, které mělo být výkladní skříní normalizačního režimu, prošlo v průběhu let u odborné veřejnosti vývojem: od počátečního neuznání k postupnému přijetí a docenění. Dnes Nová scéna představuje jeden z mála náročně pojatých a zároveň autenticky dochovaných celků z daného období.

V současnosti je zamýšlena úprava Nové scény, při které má dojít ke kompletní přestavbě nevyhovující divadelní budovy a také výměně terčové skleněné fasády. Požadavkem NPÚ, ÚOP v Praze je zachování podoby exteriéru a foyerů.

Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Praze vypracoval návrh na prohlášení Nové scény za kulturní památku v roce 2014. Svým podnětem se roku 2018 připojila Ing. arch. Mgr. Klára Brůhová, Ph.D., z FA ČVUT. Ministerstvo kultury zahájilo v roce 2020 řízení o prohlášení za kulturní památku. Areál Nové scény Národního divadla byl prohlášen za kulturní památku rozhodnutím ze dne 18. 6. 2021 (nabylo právní moci 8. 7. 2021) a zapsán do ÚSKP pod r.č. 106711 (obr. 3, 4).

Krematorium Motol, čp. 30, Praha 5–Motol, Plzeňská 233

Realizaci původního projektu situovaného na rozhraní Košíř a Motola z roku 1937 od arch. Aloise Mezery znemožnila okupace. Po válce získala pohřební služba pozemky v Motole, kde vznikl areál nového lesního hřbitova. Projekt krematoria byl zahrnut do dvouletého hospodářského plánu. Roku 1947 proběhla architektonická soutěž, ze které vítězně vzešel návrh Josefa Karla Říhy (1893–1970). Na dalších pozicích se umístily projekty Jindřicha Kriseho a manželů Kittrichových. Areál byl realizován v letech 1951–1954.

Budova krematoria stojí ve svažitém terénu lesního hřbitova, kterým protéká Motolský potok. Před hlavním průčelím je rybníček s rozptýlovou loukou a kolumbáriem. Nástupní terasa se schodišti má opěrnou konkávně zaoblenou zeď, obloženou pískovcovými hrubě opracovanými deskami. Před terasou stojí dvojice kamenných válcových podstavců na obřadní oheň. Půdorys

budovy má tvar nepravidelného kříže. Hlavní západní část tvoří obřadní síň. Severní křídlo zabírá čekárna pro pozůstalé, místnost obřadníka a vstupní chodba se zázemím. Jižní příčné křídlo obsahuje márnici, prostory pro zaměstnance, lékaře a sklady. Vše propojuje chodba, bazilikálně osvětlená tenkým pruhem oken pod stropem. V západním křídle je žároviště. Hlavní průčelí má moderně klasicizující formu portiku neseného dvěma sloupy a bočními stěnami (*in antis*) z hrubě opracovaných pískovcových kvádrů. Štíhlé sloupy obložené skleněnou mozaikou vytvářejí vstupní prostor do obřadní síně. Sloupy v druhém plánu jsou součástí prosklené stěny, jejíž střední část lze zasunout do suterénu a rozšířit tak obřadní síň směrem do exteriéru. Na hlavní průčelí navazuje příčné křídlo, v jehož středu v ose za portikem se uplatňuje hmota širokého, ve tvaru pylonu pojatého komína, obloženého drobnějším kamenným obkladem. Fasády bočních křídel s pravoúhlými otvory pokrývá hladká omítka. Obřadní síň má v apsidě vyvýšené pódium s řečnickým pultem a uprostřed katafalk se stojany na svítidla a vraty do žároviště. Nad levou částí síně je trojúhelná hudební kruchta s varhany. Podlahy pokrývá žula, boční stěny dřevěný obklad, čelní stěnu a kruchtu hladká omítka, podhled je z hliníkových, svisle visících destiček s nerezovým ornamentem svítidla. Nosný systém budovy tvoří cihelné stěny a železobetonové trámové stropy, na kterých spočívají dřevěné vazníky nízkých střech kryté plechem. Obřadní síň prošla dílčími úpravami v 80. a 90. letech. Modernizací prošly také plynové pece a komín.

Obr. 5. Praha 5-Motol, čp. 30, Krematorium Motol. Pohled na hlavní průčelí (foto M. Kracík, 2021).

Po architektonické a umělecko-historické stránce představuje areál krematoria cenný příklad poválečného vývoje české funkcionalistické architektury. Architekt Josef Karel Říha zde pracuje s klasicizujícími a monumentálními motivy portiku a pylonu. Ty se objevují jak na budově vlastního krematoria (hlavní průčelí, komín), tak na vstupní bráně. Kromě klasicizujících motivů se zde uplatnil další typický prvek pozdního funkcionalismu – kamenný obklad. Díky vyvážené kombinaci monumentality, drobného měřítka a citlivého usazení do parkové úpravy pomocí segmentové nástupní terasy vznikl komorní a důstojný prostor pro smuteční obřady. Zároveň se jedná o architekturu nezátíženou socialistickým realismem v době jeho nejsilněji nuceného rozmachu. Celý areál lesního hřbitova s krematoriem je zároveň příkladem plynulého a citlivého zapojení do širší krajinné konfigurace, integrující původní přírodní hodnoty jako součást architektonické a zahradnické koncepce. Ve své době šlo zároveň o významný projev nové koncepce pohřebnictví. K celkové harmonii areálu přispívá i výběr kvalitních plastik. Pískovcovou sochu *Bol* (též *Smiřeni*) na vstupní bráně vytvořil Miloslav Hejný roku 1953 a bronzový akt *Dohasínající krása* při stupu do obřadní síně je dílem Viléma Amorta z let 1911–1913. Architektonické i krajinné hodnoty areálu vyzdvihl i Karel Honzík, který stavbu publikoval v časopisu *Architektura ČSR* (1956). Významnou kulturní a historicky neopominutelnou památkou našich novodobých dějin je pohřebiště obětí komunismu, které je místem posledního odpočinku popravených obětí období totality v 50. letech.

První podnět k prohlášení za kulturní památku podala Konfederace politických vězňů v roce 2006. Na žádost Ministerstva kultury poté zpracoval návrh Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Praze. Areál Krematoria Motol byl prohlášen za kulturní památku rozhodnutím Ministerstva kultury ze dne 16. 9. 2021 (nabylo právní moci 6. 10. 2021) a zapsán do ÚSKP pod r. č. 106763 (obr. 5, 6).

Obr. 6. Praha 5-Motol, čp. 30, Krematorium Motol. Pískovcová socha „Bol“ od Miloslava Hejného, 1955. (foto M. Kracík, 2021).

VÝBĚROVÁ BIBLIOGRAFIE**Budova Ministerstva zemědělství**

sine: Nová budova Ministerstva zemědělství v Praze. Styl, 12 (17), 1932–1933/10–11, 163–168.

KRAJČÍ, Petr / LAŇKOVÁ, Alžběta: texty k výstavě Architekt František Roith a budova Ministerstva zemědělství. Společně uspořádaly MZ, NZM a NTM, 2016.

LUKEŠ, Zdeněk: Praha moderní : Velký průvodce po architektuře 1900–1950 : Historické centrum. Praha–Litomyšl 2012, 117.

PLATOVSKÁ, Marie: heslo Čp. 65/II, Ministerstvo zemědělství. In: Růžena Baťková (ed.) et al., Umělecké památky Prahy : Nové Město, Vyšehrad, Vinohrady (Praha 1). Praha 1998, 211.

SVOBODA, Jan E. / NOLL, Jindřich / SKALA, Vladislav: Praha 1945–2003 : Kapitoly z poválečné a současné architektury. Praha 2006, 23.

Nová scéna Národního divadla

sine: Almanach Národního divadla 1983 : [1883–1983 : jubilejní publikace k 100. výročí znovuootevření Národního divadla]. Praha 1983.

BIEGEL, Richard / SEDLÁKOVÁ, Radomíra: Nová scéna Národního divadla. Praha 2010.

FRANC, Stanislav ET AL.: Rekonstrukce a dostavba Národního divadla v Praze. Architektura ČSR 44, 1985/4, 150–165.

SEDLÁKOVÁ Radomíra: Karel Prager : [Lidé si na nové věci teprve musí zvyknout]. Praha 2013, 154–171.

Krematorium Motol

HONZÍK, Karel: Krematorium v Motole : J. K. Říha. Architektura ČSR 15, 1956/4, 192–193.

HNÍDKOVÁ, Vendula / TISCHEROVÁ, Jana: heslo Čp. 233/XVII, Krematorium. In: Dalibor Prix (ed.) et al., Umělecké památky Prahy : Velká Praha (M–Ž). Díl 1 (Malešice – Újezd u Průhonice). Praha 2017, 95–96.

VEVERKA, Přemysl (ed.): Památky Prahy 5 : Stavby, sochy a plastiky, pamětní desky. Praha 2006, 82–83.

VLČEK, Pavel (ed.): Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách. Praha 2004, 569.

Kateřina Houšková, Matyáš Kracík